

Sygn. akt II CSK 274/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 kwietnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Monika Koba (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

Protokolant Anna Banasiuk

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Naczelnika Urzędu Skarbowego
w Z.

przeciwko A. R., K. R., L. R. i W. R.

o uznanie czynności prawnych za bezskuteczne,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 3 kwietnia 2019 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 5 września 2017 r., sygn. akt I ACa [...],

**uchyła zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 16 listopada 2016 r. Sąd Okręgowy w Ł. oddalił powództwo Skarbu Państwa - Naczelnika Urzędu Skarbowego w Z. skierowane przeciwko K. R., A. R., L. R. i W. R. o uznanie za bezskuteczne: 1) umowy darowizny z dnia 14 lipca 2008 r., na podstawie której L. R. darował swojemu synowi K. R. udział w 3/6 częściach w prawie własności zabudowanej nieruchomości, położonej w Z. przy ul. J. [...], o powierzchni 599 m², a pozwany K. R. ustanowił bezpłatnie na дарowanym udziale na rzecz swoich rodziców L. R. i W. R. dożywotnią służebność osobistą polegającą na prawie korzystania z całego znajdującego się na tej działce budynku mieszkalnego - w celu ochrony wierzytelności wynikającej z zobowiązania podatkowego pozwanego L. R. z tytułu podatku Vat za lata 2003-2005 oraz 2008 r. i 2009 r. oraz z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych za lata 2004-2005 i 2009 r.; 2) umowy darowizny z dnia 14 lipca 2008 r., na podstawie której L. R. i W. R. darowali swoim synom K. R. i A. R. udziały po 1/2 części w przysługującym im, na prawach wspólności małżeńskiej, prawie własności zabudowanej nieruchomości położonej w S., gm. Z., o powierzchni 31 arów, a obdarowani w ten sposób pozwani ustanowili bezpłatnie na rzecz pozwanych darczyńców służebność osobistą polegającą na prawie korzystania z całego znajdującego się na tej działce budynku mieszkalnego - w celu ochrony wierzytelności wynikającej z zaległego zobowiązania podatkowego pozwanej W. R. z tytułu podatku Vat za lata 2003-2004 oraz 2008 r. i 2009 r., a także z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych za lata 2004-2005, a względem pozwanego L. R. z tytułu podatku Vat za lata 2003-2005 oraz 2008 r. i 2009 r. oraz z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych za lata 2004-2005 i 2009 r.

Sąd pierwszej instancji ustalił, m.in., że w dacie dokonywania wyżej opisanych czynności prawnych pozwani L. i W. R. byli współnikami Firmy [...] sp. jawnej w Z., w ramach której prowadzili działalność gospodarczą. Spółka posiadała rachunek bankowy w walucie euro w P. [...], na który w okresie od 15 lipca 2008 r. do 31 grudnia 2008 r. wpłynęły środki pieniężne w łącznej kwocie 104 394,81 euro, natomiast w Banku [...] miała rachunek walutowy w koronie szwedzkiej, na który w okresie od 17 lipca 2008 r. do 31 listopada 2008 r. wpłynęła łączna kwota 790 346 koron szwedzkich. Ponadto, spółka posiadała w P.

rachunek złotowy, na który w okresie od 15 lipca 2008 r. do 31 grudnia 2008 r. wpłynęła łączna kwota 759 343,48 zł, zaś na rachunek złotowy w Banku [...] w okresie od 1 sierpnia do 30 listopada 2008 r. wpłynęła kwota 157 129 zł. W tym czasie, pozwani L. i W. R. byli także właścicielami na prawa wspólności majątkowej małżeńskiej niezabudowanej nieruchomości o powierzchni 2360 m², położonej w H., gm. Z., którą zbyli w dniu 19 marca 2009 r.

W 2004 r. były prowadzone wobec pozwanej W. R. kontrole podatkowe w zakresie podatku Vat, w wyniku jednej z nich stwierdzono uszczuplenie podatkowe na kwotę 2 600 zł, która została uregulowana. Pozostałe kontrole podatkowe nr 309/2004, 620/2004 i 622/2004 odnośnie do podatku Vat dokonywane w 2004 r. nie doprowadziły do pokrycia zaległości podatkowej. W wyniku wznowienia kontroli podatkowej w 2008 r. stwierdzono uszczuplenie podatkowe za maj 2003 r. w kwocie 8 610 zł, za czerwiec 2003 r. w kwocie 6 775 zł, za wrzesień 2003 r. w kwocie 6 673 zł, za październik 2003 r. w kwocie 5 869 zł. Zaległości te, według stanu z daty zaskarżonych czynności, w łącznej wysokości 27 927 zł, nie zostały uregulowane.

W 2004 r. w stosunku do pozwanego L. R. były prowadzone kontrole podatkowe w zakresie podatku Vat, które w znacznej części nie doprowadziły do uregulowania należności. W wyniku wznowienia tych kontroli w 2008 r. stwierdzono zaległość podatkową z tytułu podatku Vat za maj 2003 r. w kwocie 4 315 zł, za czerwiec 2003 r. w kwocie 3 181 zł, październik 2003 r. w kwocie 2 551 zł. Zaległości te, według stanu na dzień dokonania skarżonych czynności, w łącznej wysokości 11 186 zł, nie zostały uregulowane.

Nieruchomość w S. była obciążona hipoteką umowną zwykłą w kwocie 170 000 zł, która zabezpieczała spłatę kredytu bankowego pozwanych L. i W. R., zaciągniętego w dniu 10 maja 2007 r.

W ocenie Sądu Okręgowego powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie, gdyż strona powodowa nie udowodniła, by w dacie dokonywania skarżonych darowizn, dłużnicy nie posiadali innego majątku, z którego możliwe byłoby zaspokojenie Skarbu Państwa z tytułu zaległości podatkowych. Stan niewypłacalności dłużnika sąd rozpoznający skargę pauliańską bada na dzień dokonania zaskarżonych czynności. W tym czasie pozwani L. i W. R. byli

wspólnikami spółki jawnej, na której konta bankowe w drugim półroczu 2008 r. wpływały znaczne sumy pieniężne w walucie polskiej i walutach obcych, a ponadto do 19 marca 2009 r. przysługiwała im własność nieruchomości położonej w H.. Skoro zatem wierzyciel mógł skierować egzekucję do tych składników majątkowych, to nieodpłatne zbycie nieruchomości na podstawie umów darowizn z dnia 14 lipca 2008 r. nie skutkowało niewypłacalnością pozwanych małżonków, ani nie zwiększyło ich niewypłacalności.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelacje powoda, dzieląc w pełni ustalenia faktyczne, jak i wywody prawne Sądu Okręgowego.

W skardze kasacyjnej powód zaskarżając powyższy wyrok w całości, wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Zarzucił: naruszenie prawa procesowego, tj. art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 zd. 1 k.p.c., polegające na sporządzeniu uzasadnienia wyroku z pominięciem podstawy faktycznej odnoszącej się do materialno-prawnej przesłanki powództwa w postaci pokrzywdzenia wedle daty zaskarżenia czynności oraz wyrokowania, co uniemożliwia przeprowadzenie kontroli kasacyjnej zaskarżonego orzeczenia; naruszenie prawa materialnego, tj. art. 527 § 2 k.c. przez przyjęcie, że pokrzywdzenie wierzyciela jest oceniane na datę dokonania zaskarżonej czynności, nie zaś na datę wystąpienia przez wierzyciela do sądu ze skargą pauliańską i datę wyrokowania, a w konsekwencji nieprawidłowe przyjęcie, że utrudnienie, odwleczenie lub znaczące zwiększenie nakładu kosztów, czasu i ryzyka zaspokojenia wierzyciela nie powoduje jego pokrzywdzenia, a także wskutek przyjęcia, że pomiędzy dokonaniem czynności, a stanem niewypłacalności nie zachodzi związek przyczynowy wyłącznie w oparciu o okoliczności faktyczne z chwili dokonania zaskarżonych czynności, wobec braku ustaleń faktycznych na datę ich zaskarżenia oraz orzekania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Naruszenie przez sąd drugiej instancji art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. może wyjątkowo stanowić usprawiedliwioną podstawę kasacyjną wtedy, gdy wskutek uchybienia wymaganiom stawianym uzasadnieniu, zaskarżone orzeczenie nie poddaje się kontroli kasacyjnej (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2005 r., IV CK 122/05 nie publ., z dnia 28 listopada 2007 r.,

V CSK 288/07, nie publ, z dnia 21 lutego 2008 r., III CSK 264/07, OSNC - ZD 2008 Nr D, poz. 118, postanowienie z dnia 23 lipca 2015 r., I CSK 654/14, nie publ.). Zgodnie bowiem z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. skarżący zarzucając naruszenie przepisów prawa procesowego, powinien wykazać, że uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy.

W orzecznictwie przyjmuje się, że pomimo braku wyrażenia stanowiska wprost w uzasadnieniu wyroku sądu drugiej instancji, w jakim zakresie aprobuje ustalenia faktyczne sądu pierwszej instancji, nie dochodzi do naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., gdy na podstawie treści uzasadnienia da się stwierdzić, że ustalenia te zostały zaaprobowane i włączone do własnych ustaleń sądu drugiej instancji (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2010 r., I CSK 197/09, nie publ. i z dnia 29 kwietnia 2016 r., I CSK 306/15, nie publ., postanowienie z dnia 14 stycznia 2014 r., III SK 27/13, nie publ.).

Sąd drugiej instancji przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz podzielił przedstawioną w pisemnych motywach ocenę prawną dochodzonego roszczenia, w tym pogląd, iż stan pokrzywdzenia wierzyciela należy oceniać według stanu na dzień dokonania przez dłużnika zaskarżonych czynności prawnych.

Stanowisko Sądów obu instancji jest błędne i w konsekwencji miało wpływ na powstanie uchybień w zakresie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, która nie została w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku należycie wyjaśniona dla prawidłowego zastosowania prawa materialnego. W ugruntowanym już orzecznictwie przyjmuje się, że to, czy czynność prawna dłużnika krzywdzi wierzyciela, należy oceniać nie według chwili dokonania tej czynności, lecz według chwili jej zaskarżenia oraz wydawania rozstrzygnięcia ze skargi pauliańskiej (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2001 r., V CKN 280/00, nie publ., z dnia 23 lipca 2003 r., II CKN 299/01, nie publ., z dnia 29 czerwca 2004 r., II CK 367/03, nie publ., z dnia 16 marca 2006 r., III CSK 8/06, OSNC 2006, nr 12, poz. 207, z dnia 6 października 2011 r., V CSK 493/10, nie publ., z dnia 5 lipca 2013 r., IV CSK 738/12, nie publ. z dnia 14 czerwca 2017 r., IV CSK 470/16, nie publ., z dnia 20 lipca 2017 r., IV CSK 598/16, nie publ.).

Z tego względu powód słusznie zarzuca również naruszenie art. 527 § 2 k.c. wskutek uznania, że pomiędzy dokonaniem czynności a stanem niewypłacalności dłużnika nie zachodzi związek przyczynowy wyłącznie w oparciu o okoliczności faktyczne z chwili dokonania zaskarżonych czynności, wobec braku ustaleń faktycznych na datę ich zaskarżenia oraz orzekania, a także przez przyjęcie, że pokrzywdzenie wierzyciela jest oceniane na datę dokonania zaskarżonej czynności, nie zaś na datę wystąpienia przez wierzyciela do sądu ze skargą pauliańską i datę wyrokowania. O prawidłowym zastosowaniu prawa materialnego można mówić dopiero wówczas, gdy ustalenia stanowiące podstawę wydania zaskarżonego wyroku pozwalają na ocenę tego zastosowania. Tym samym brak stosownych ustaleń faktycznych na chwilę wyrokowania uzasadnia zarzut skargi kasacyjnej naruszenia prawa materialnego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2013 r., III CSK 147/12, nie publ. oraz przywołane tam orzecznictwo).

2. W pozwie powód określił ogólnie wierzytelności w stosunku do pozwanego L. R. z tytułu podatku Vat za lata 2003-2005 oraz 2008 r. i 2009 r., a także z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych za lata 2004-2005 i 2009 r., zaś w stosunku do pozwanej W. R. z tytułu podatku Vat za lata 2003-2004 oraz 2008 r. i 2009 r. oraz tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych za lata 2004-2005. Do pozwu zostały dołączone tytuły wykonawcze (k. 105-219), decyzje administracyjne (k. 220-663) oraz wykaz zaległości, obejmujące również należności odsetkowe (49-61). Z tymi dokumentami nie korespondują dane zaktualizowane w piśmie Naczelnika Urzędu Skarbowego w Z. z dnia 16 sierpnia 2016 r. (k. 1163-1174). Należy też zauważyć, że nie zostało wyjaśnione, w jaki sposób została wyliczona wartość chronionych wierzytelności, odzwierciedlona we wskazanej w pozwie wartości przedmiotu zaskarżenia, pomimo powyższego pisma aktualizującego zadłużenie pozwanych L. oraz W. R. i ograniczenia wysokości wierzytelności w stosunku do wartości wynikającej z dokumentacji załączonej do pozwu. Wskazana w pozwie wartość przedmiotu zaskarżenia została powtórzona w skardze kasacyjnej.

Przedstawiona w ustaleniach faktycznych sądów *meriti* wysokość zobowiązań podatkowych pozwanych nie konkretyzuje tytułów wykonawczych, z których wynika aktualna wysokość należności, ani też nie wskazuje na elementy

tych zobowiązań (należność główna, odsetki). Konieczne jest zatem w pierwszej kolejności ustalenie, jakie konkretnie wierzytelności powoda w stosunku do pozwanych L. R. i W. R. oraz w jakiej wysokości mają być chronione skargą pauliańską. Ze względu na akcesoryjny charakter skargi pauliańskiej względem wierzytelności, którą ma chronić, wierzytelność ta powinna istnieć także w momencie wytaczania powództwa oraz w chwili wydawania przez sąd orzeczenia w tym przedmiocie, zważywszy że wyrok uwzględniający skargę pauliańską ma charakter konstytutywny.

Konkretyzacja wierzytelności w żądaniu pozwu lub w jego uzasadnieniu ma istotne znaczenie, bowiem sentencja wyroku uwzględniającego powództwo powinna określać konkretną wierzytelność, której zaspokojeniu ma służyć uznanie określonej czynności prawnej za bezskuteczną wobec powoda (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1995 r., III CZP 139/95, OSNC 1996, nr 1, poz. 17; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 1970 r., III CRN 546/69, OSNCP 1970, nr 10, poz. 192, z dnia 8 października 1998 r. II CKN 757/97, nie publ.). W wyroku z dnia 5 czerwca 2002 r. II CKN 1336/00 (nie publ.), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że wymóg określenia wierzytelności, m.in. pod względem przedmiotowym, przez wskazanie jej wysokości w sentencji wyroku uwzględniającego skargę pauliańską, nie polega na ograniczeniu uznania bezskuteczności całej czynności prawnej do wysokości wartości przedmiotu tej czynności. Bezskutecznością może zatem być objęta jedynie czynność prawna dłużnika i to do maksymalnych rozmiarów wierzytelności nie pokrytej istniejącym majątkiem dłużnika. W sentencji wyroku powinno być wskazane, czy cała, czy część czynności zostaje uznana za bezskuteczną (zob. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2003 r., III CKN 355/01, nie publ.).

3. Z ustaleń faktycznych wynika, że objęta jedną z zaskarżonych czynności nieruchomości położona w S. była obciążona hipoteką umowną zwykłą w kwocie 170 000 zł, która zabezpieczała spłatę kredytu bankowego pozwanych L. i W. R., zaciągniętego w dniu 10 maja 2007 r. O pokrzywdzeniu w rozumieniu art. 527 § 2 k.c. można mówić, gdy na skutek objętej skargą pauliańską czynności prawnej dłużnik stał się w stosunku do tego wierzyciela rzeczywiście niewypłacalny, albo stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, niż przez jej dokonaniem. O ile więc

występujący z takim powództwem wierzyciel nie jest uprzywilejowany, zabezpieczona na nieruchomości będącej przedmiotem zaskarżonej czynności hipoteką wierzytelność innego wierzyciela zmniejsza wartość tej nieruchomości, z której mogą zaspokoić się wierzyciele, których wierzytelności nie korzystają z pierwszeństwa w stosunku do wierzytelności zabezpieczonej hipotecznie, bądź ewentualnie z równego im pierwszeństwa. Wartość nieruchomości będącej przedmiotem zaskarżonej czynności i stan jej obciążenia powinny być ustalone na chwilę orzekania. Możliwość tylko częściowego zaspokojenia się z przedmiotu zaskarżonej czynności nie ogranicza uprawnienia do zaskarżenia skargą tylko tej jej części, która odpowiada możliwości zaspokojenia, lecz może objąć powództwem całą czynność i ze względu na całą wierzytelność (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2002 r., II CKN 1336/00, nie publ., z dnia 15 czerwca 2007 r., II CSK 93/07, nie publ., z dnia 13 października 2006 r., III CSK 58/06, OSNC 2007, nr 9, poz. 136, z dnia 29 września 2011 r., IV CSK 99/11, nie publ.).

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego w oparciu o przepisy art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c.